

Cetatea Cavalerilor

Fondator: Col. r. Dr. Constantin MOȘINCAT
 Editor: Asociația Națională a Cavalerilor de Clio
 Editura Tipo MC, Oradea-2020

Cartea Mea e și a Ta! ISSN 2734-6889 - ISSN-L 2734 - 6889

Doi martiri bihoreni - Ioan Ciordaș și Nicolae Bolcaș

Prof. univ. Dr. Mircea POPA

Vă rog să-mi permiteți să-mi încep această mică evocare cu o mărturisire: copilăria mea, petrecută în zona Beiușului până la șapte ani, a fost marcată de două întâlniri tulburătoare cu două monumente istorice, care vizau trecutul istoric al poporului român: monumentul lui Avram Iancu de la Hălmăgel din Munții Apuseni, constând dintr-o cruce ridicată pe un vârf de deal în jurul căreia obișnuiam noi copii refugiați în această localitate să ne jucăm împărțiți în două cete, de români și de unguri, care se înfruntau aici pe viață și pe moarte, și, al doilea (de fapt cel dintâi în ordine cronologică), pe care tata m-a dus să-l văd la Beiuș pe când aveam șase ani și eram în plin război: monumentul lui Ciordaș și Bolcaș, doi martiri români uciși de trupele dușmane 1918, imediat după Marea Unire. De ce spun în ordine cronologică, deoarece, după reîntoarcerea din refugiu la Hălmăgel, din Munții Apuseni, monumentul lui Ciordaș și Bolcaș nu mai exista, fiind distrus de trupele horthysto-fasciste care ne-au obligat și pe noi să ne refugiem după ocuparea Beiușului în toamna anului 1944. Tata m-a dus special la Beiuș să-mi arate acest monument, spunându-mi: „Uite fiule, ce au făcut dușmanii noștri seculari cu doi dintre bărbații aleși ai neamului, i-au omorât în chinuri cumplite, iar acum stau în piatra asta, spre a fi de învățătură neamului, ca el să rămână în continuare la fel de tare și neclintit ca piatra asta!”

Figura de martiri a celor doi văzuți în monumentul de la Beiuș m-a urmărit multă vreme prin vreme și mă urmărește încă ca o mustrare, de câte ori poporul acesta e încercat sau trădat de guvernanți spre a face loc unor cereri și pretenții absurde, iar noi, în loc să ne dovedim tari și neînfricați, la fel cum au fost Ciordaș și Bolcaș, îi facem de rușine cu orice împrejurare.

Și acum să ne întoarcem la acești doi martiri ai neamului, spre a vă spune povestea lor.

Ioan Ciordaș (pe numele lui adevărat Ciurdariu) s-a născut la 25 decembrie 1877 în localitatea Betfia din Județul Bihor în familia preotului Mihai Ciurdariu, ajuns protopop în Dob, pensionar în Pocola. Și-a făcut studiile la Oradea, la Liceul Premonstratens, după care a urmat studii juridice la Academia de drepturi din Oradea, unde ca student, în 1894, semnează o moțiune de protest și un Apel către poporul român pentru sprijinirea Memorandului și Replicei studentești, alături de alți 67 de tineri revoltați, declarație care s-a publicat în „Tribuna”. Rezultatul a fost că inițiatorul protestului, studentul Lucian Bolcaș, a fost exclus din toate universitățile din Ungaria, iar ceilalți doar de la Academia de Drept din Oradea. Așa a ajuns Ioan Ciordaș la Cluj, unde și-a dat doctoratul în 1900. A funcționat apoi ca stagiar pe lângă avocații deputați Aurel Făssie din Beiuș și Aurel Lazăr din Oradea, iar după satisfacerea stagiului militar lucrat în biroul avocatului Ioan Suciuc din Arad. Reîntors la Beiuș, în 1902 se căsătorește cu Viora Ignat, fiica fruntașului naționalist român Vasile Ignat, deschizându-și aici un birou de avocatură, prin care apără cauzele românilor din zonă. Devine activist de seamă al Astrei și președinte al Despărțământului Beiuș al acesteia, precum și al Casinei din Beiuș, inițiind totodată Reuniunea corală „Lyra”, pe care a

condus-o de asemenea. A înființat în 1907 banca „Drăganul” pentru ajutorarea țăranilor români din zonă, apoi a construit un local modern pentru Școala de fete din loc. Tot el a dus la împlinire un plan mai vechi al beiușenilor, acela de a înființa o tipografie, pe care l-a realizat în 1911, noul institut tipografic cu numele de „Doina” tipărind un mare număr de cărți originale, unele semnate de Ion Agârbiceanu sau Al.Ciura, dar și cele ale soției sale, intitulate *Din cetatea sfântă* (1926), *Poezii și Mozaic* (1927). Ca avocat a pledat în numeroase procese, cum au fost: cel al preotului George Ardeleanu din Dob, care și-a oprit enoriașii să mai cânte în ungurește în biserică (1902), cel al tatălului său, Mihai Ciurdariu, acuzat că a dispus înscrierea copiilor la școala confesională românească și nu la cea maghiară de stat, (1911), cel al locuitorilor din Moftinul Mic-Satu Mare, acuzați că l-au scos afară din biserică pe vicarul maghiar care le-a tulburat serviciul divin. Totodată el s-a aflat în fruntea luptelor electorale pentru alegerea de deputați români, conducând adunări de protest împotriva legilor lui Apponyi sau a măsurilor antiromânești inițiate de prim-ministrul Ștefan Tisza, aflându-se de fiecare dată alături de cei mai îndrăgii fruntași ai Partidului Național Român în lupta lor pentru emancipare socială și națională. El se află astfel printre semnatarii actului de dezlipire de Ungaria, a proclamației Către popoarele lumii, prin care românii își anunțau unirea cu România, act semnat la 12 octombrie 1918 în casa lui Aurel Lazăr din Oradea. A devenit totodată și membru al Consiliului Național Român, creat tot atunci cu scopul de a înființa gărzile naționale. A participat apoi la Marea Adunare de la Alba Iulia ca trimis al beiușenilor, fiind unul dintre cei 250 de membri ai Marelui Sfat Național constituit aici. În urma hotărârilor luate a purces la organizarea gărzilor naționale cu scopul apărării proprietăților și drepturilor românilor din zonă și preluării puterii din mâna oficialităților maghiare. Ca urmare a opririi înaintării armatei române pe linia Ciucea-Zam și a faptului că puterea comunistă de la Budapesta n-a putut accepta unirea Ardealului cu Patria-Mamă, guvernul maghiar și Consiliile maghiare muncitorești au trimis noi trupe în zonă ca să păstreze controlul asupra teritoriului transilvănean, care au desființat gărzile naționale românești, obligându-le să predea armamentul din dotare, apoi s-au declarat singure cârmuitoare, trecând la persecutarea brutală a fruntașilor români și instaurând o teroare generală soldată cu „Cruci sfârâmate, icoane spintecate cu baioneta, case aprinse, biserici profanate, copii înjunghiați, femei batjocorite”, așa cum ne descrie Teodor Neș în cartea sa *Oameni din Bihor*.

Printre primele victime s-a numărat comerciantul G. Pălcuțiu din Finiș, care a fost prins la Beiuș, bătut și schingiuit, iar apoi ucis mișelește prin împunsături de baionetă. Trupele secuiești din zonă, conduse de câțiva ofițeri șovini exaltați, în frunte cu căpitanul Verböczy Klamán, au supus populația românească unei terori permanente, cu concursul locuitorilor ultra-naționaliști din comuna Târcaia, cunoscuți în zonă pentru bătăile la care îi supuneau pe români sau la incendiile de case, șuri sau căpițe de fân din perimetrul Beiușului și a satelor învecinate.

O goană teribilă s-a declanșat împotriva tuturor celor care figurau pe listele lor negre, unde pe primele locuri figurau avocații Ioan Ciordaș și Nicolae Bolcaș, acesta din urmă fiind colaboratorul său de nădejde în biroul avocațional pe care îl conducea. Ca atare, în noaptea de 3 spre 4 aprilie cei doi au fost ridicați de la casele lor de locotenentul Magos, însoțit de trei soldați marinari, Keresztesi, Tepai și Becsadi și duși la comandamentul trupelor secuiești din comuna Lunca, unde căpitanul Verböczy și adjunctul său locotenentul Urmoși au procedat toată noaptea la interogarea celor doi acuzându-i de uneltire și crimă împotriva statului maghiar, supunându-i la torturi înfiorătoare. Spre dimineață i-au predat altui scelerat, locotenentul Hankoczi, care împreună cu oamenii lui i-a preluat și maltratată pe cei doi, supunându-i la cazne, înjosiri și batjocuri umilitoare, însoțite de lovituri și împunsături de baionetă, de scrijelări în carne vie, încât cei doi abia se mai puteau ține pe picioare, ca, în ultimă instanță să-i ucidă în urma unor maltratări bestiale. Mai mulți morți decât vii, cei doi au fost duși apoi la marginea unui pârâu din localitate, unde s-a săpat în grabă o groapă care să le ascundă trupurile mutilate. Ascunzându-și crima, banda de secuici a căpitanului Verböczy n-a catadicsit să dea nici o informație familiilor disperate ale celor doi, acestea trăind zilnic ceasuri de groază și de așteptare torturante.

Abia în ziua de 19 aprilie, când trupele secuiești s-au retras din regiune, datorită apariției soldaților români, familia și beiușenii care le-au fost apropiați au început să întreprindă cercetări mai

amănunțite spre a afla informații despre modul în care au fost brutalizați. Câțiva locuitori din satul Lunca a adus familiilor acestora vestea cutremurătoare că la marginea comunei lor trupa scelerată a lui Verböczy a lăsat urmele vizibile ale unei gropi suspecte. Grupul de țărani din Lunca i-a condus pe beiușeni la locul cu pricina, și în urma săpăturilor efectuate, cei de față s-au cutremurat de cele văzute, având în față un spectacol dintre cele mai sinistre. Soldații români, au avut dintr-odată, în urma decopertării pământului de pe groapa proaspăt scrijelită, urmele nelegiuirilor asasinale ale bandei de teroriști și ucigași notorii: imaginea care li s-a înfățișat înaintea ochilor a fost una terifiantă. Iată cum descrie un martor ocular participant la acțiunea de recuperare a cadavrelor: „Groapa era afundă de un metru, lungă de 5 și lată de 3 pași, plină de spume și sânge închegat. Pe cei morți i-am agnoscat apoi și exmișii familiilor mai presus de orice îndoială. Deși fața lui dr. Ciordaș era de tot desfigurată, capul și corpul mutilat de putrefacție și apă, i-am recunoscut mustățile tunse, l-am cunoscut de pe verigheta de pe deget, de pe sweater, pantaloni, ghete, ciorapi, de pe lanțul de aur, ceasornicul de buzunar și cheile de la casă. Acestea le-am și luat la mine și le-am dus familiei. În lipsă de medic nu s-a făcut secționarea. Am constatat însă că ceafa și întreg capul i-a fost zdrobit într-un mod bestial : creier, oase, păr și sânge erau amestecate. Mâna dreaptă era frântă în mai multe locuri, ochii scoși. Înfiorătoare priveliște!”

Nu alta a fost situația celui alt cadavru, cel al avocatului Nicolae Bolcaș. Iată descrierea acestuia: „Tot asemenea era zdrobit capul lui dr. Nicolae Bolcaș și era încovoiat de grumaz. A fost recunoscut și el, deși erau amândoi negri ca tăciunele; căci nu avea barbă și mustăți, l-am recunoscut de pe o cicatrice a unei operații mai vechi, de pe haine, palton, chipiu și orologiul din argint. Ni s-a spus că amândoi au fost găsiți în groapă cu fața în jos, dedesubt Bolcaș, deasupra Ciordaș. Acesta din urmă având gura înfundată cu o batistă”.

Dacă despre Ciordaș am spus câteva lucruri, vom adăuga acum câteva și despre Bolcaș. Acesta era de loc din Remetea, de lângă Beiuș, unde s-a născut la 24 noiembrie 1882. După absolvirea liceului din Beiuș a urmat Dreptul la Cluj, absolvindu-l în 1903, după care a practicat avocatura la Beiuș. Și el a fost un neobosit luptător pentru cauza națională, participând la toate acțiunile și adunările pe această temă, având „minunate calități de agitator al mulțimii”, cum afirmă Teodor Neș. Prin vorbirea lui clară și intransigentă, prin susținerea cauzei naționale la întrunirile din satele beiușene unde arbora de fiecare dată drapelul național, el a devenit odios în ochii ungarilor din Târcaia, care i-au dorit cu ardoare sfârșitul. De unde și bestialitatea cu care a fost tratat, având „capul și oasele sfărâmate, cu carnea scrijelită. Fruntea însă îi era înfășurată în efluvii, și fața stricată de baionetă reflecta lumina ce mija pe crestele Munților Apuseni”, cum îi descrie cadavrul Teodor Neș. Beiușenii au fost atât de impresionați de acest sfârșit al conaționalilor lor, încât au hotărât să le perpetueze memoria prin ridicarea unui monument.

La 22 martie 1920 a fost lansat un apel în acest sens, care încheia cu cuvintele: „ Acest monument ar fi gestul cel mai frumos ce-l poate face un popor, care știe să-și cinstească proprii săi martiri”. O dată cu adunarea banilor prin liste de subscripție, beiușenii au avut în cele din urmă monumentul gata, astfel că la 6 iunie 1935 el a fost dezvelit, cu oficierea unui Te Deum, cu cuvântări și participarea masivă a locuitorilor din toate satele zonei Beiușului. Monumentul a fost plasat în piața centrală a orașelului, în așa fel ca toți cei care aveau să treacă pe acolo să aibă în față ca un memento tributul de sânge plătit de oamenii locului în vederea realizării Marii Uniri.

Desigur că, în septembrie 1944, când după actul de la 23 August, românii au întors armele împotriva Germaniei hitleristo-naziste, fidelul susținător al clicii fasciste, Horthy a cerut trupelor sale să reocupe teritoriul Transilvaniei și beiușenii au trăit din nou un scurt moment de ocupație hortystă, soldat evident cu dărâmarea monumentului care le stătea ca un os în gât. A fost nevoie de multe insistențe și diligențe din partea lor, ca orașul să-și redobândească monumentul pierdut, și astfel că noua comandă a fost încredințată sculptorului Cornel T. Durgheu din Oradea, care a refăcut monumentul și acesta a fost reinstalat la intrarea în parcul central al orașului. Sub chipul Femeii care le binecuvântează sacrificiul distingem evident imaginea Patriei-Mumă care își îmbrățișează pentru eternitate fii, reveniți pentru totdeauna la sânul ei. Monumentul transmite astfel și o senzație tonică de izbăvire și triumf care nu poate

fi înăbușită de schingiuitori și care se degajă din privirea luminoasă a bărbatului ținut la piept de Maica sa bună și din aureola care îi străjuie fruntea. Cu toate că dușmanii cauzei românești au dorit cu orice preț să șteargă pentru totdeauna urmele nelegiurilor lor din zonă, ele au fost pentru totdeauna perpetuate în

piatra aspră a moșilor de pe valea Crișului Negru, în așa fel încât amintirea crimelor lor să nu fie șterse sau uitate niciodată. Monumentul beiușan aduce aminte și astăzi locuitorilor de aici de rana adâncă care a fost adânc crestată în sufletul și carnea celor care și-au avut și au în Beiuș centrul lor de tradiție și luptă națională.

Amintirea celor doi s-a păstrat însă nestinsă de familiile celor maltratați, între care soția lui Ioan Ciordaș, poeta Viora din Bihor, una dintre vocile lirice distincte ale începutului de veac XX românesc și a copiilor săi, Ovid și Scumpa, care au dus mai departe cu ei amintirea de jertfă a tatălui lor. Luptătoare ea însăși pentru drepturile femeilor din regiune, în calitate de prezentă a Reuniunii Femeilor Române Beiușene, Viora din Bihor a fost aceea care, în 1909, aflându-se cu familia la o stațiune de odihnă, Lovrana din Istria, într-un moment când se afla acolo și primarul Lueger al Vienei, cunoscut pentru sentimentele lui de prietenie și prețuire arătate românilor transilvăneni, ea n-a ezitat să-l întâlnească, spre a-i mulțumi în numele cauzei.

Fiica poetei bihorene, Scumpa Ciordaș s-a căsătorit mai apoi cu Gheorghe Dobrin, primul prefect român al Lugojului după înfăptuirea

Monumentul martirilor Ciordaș și Bolcaș –Beiuș – Cornel T. Durgheu

Marii Uniri, mutându-se la Lugoj, unde a dus cu ea imaginea tatălui său. Desigur că și el și familia lui a avut de suferit de la autoritățile comuniste, fiica sa și a Scumpei Ciordaș, Monica Dobrin, fiindu-mi colegă de facultate, după ce timp de cinci ani a îndeplinit cu conștiinciozitate munci derizorii pentru a se întreține. Textul meu de aducere aminte de astăzi îi este dedicat în egală măsură, imaginii care mi-a legănat copilăria, dar și colegei Monica Dobrin, cea care mi-a oferit fotografiile cu care am ilustrat acest moment rememorativ. Fie ca tragica moarte a celor doi să rămână ca un memento în conștiința de astăzi a tuturor bihorenilor, iar puterea lor de rezistență și cutezanță națională să fie rememorată pe cenotaful suferințelor românești din epoca „năvălirilor barbare”, titlu pe care un alt luptător bihorean, Lucian Bolcaș l-a dat unuia dintre volumele sale.